

Минуле крізь сучасну оптику...

Коли читаєш книги з історії України, знайомишся із сухим „фактажем” минулого своєї країни у вигляді дат, облич, подій. Історичний же художній твір має за мету відтворення певної епохи емоційно-образною, живою, сповненою перемог і поразок, яким і є саме життя. Таким постає перед нами і художній світ історичного роману у віршах Миколи Тютюнника „Маруся Богуславка”, який зображує основні події життя українців другої половини XVII століття. Важливим для будь-якого художнього історичного твору є його взаємозв’язок із недавнім минулим і сучасністю, що й зумовлює його актуальність.

Треба зазначити, що образ дівчини-бранки із Богуслава цікавив багатьох майстрів слова, серед яких І. Нечуй-Левицький, П. Куліш, М. Старицький, І. Багряний. В основі твору – фольклорне джерело („Дума про Марусю Богуславку”), яке у Миколи Тютюнника знаходить власнеавторське переосмислення й трактування. Основним об’єктом художнього осмислення є не тільки історичні події минулого нашої держави, а й доля окремої особистості за тих складних умов. Важливим при розкритті образу головної героїні є акцентування уваги на її минулому, зокрема дитинстві й ранній юності, коли відбувалося формування її внутрішнього світу, що сповнений духовності й патріотизму, чому, головним чином, сприяла родинна атмосфера й історична пам’ять поколінь, привита дитині змалечку. Уже в першій частині ми одразу чуємо голос самої Марусі, яка у діалогічному і внутрішньому мовленні озвучує основні віхи свого життя до полону. При цьому ретроспекції сповнені душевної теплоти й любові до всього, що її оточувало на батьківщині, та є одним із засобів характеристики Богуславки. Короткі, проте змістовно значущі, діалоги героїні із такими ж полонянками, як вона, дають лаконічну інформацію про неї, її рідних та близьких, ритмізують оповідь, а головне – вводять читача у світ особистих переживань

Марусі, її щирої закоханості в сусідського хлопця-козака Богдана. Таким чином, письменник переосмислює образ головної героїні, показуючи її не тільки патріотичною особистістю та матір'ю (як це відбувається у народному першоджерелі), а й вперше закоханою дівчиною, при цьому мотив любові стає однією з рушійних сил сюжету твору.

Охопити значний проміжок історичного минулого в романі допомагає гетеродієгетична нарація (всезнаючий розповідач), що уможливорює показ основних, ключових моментів тієї епохи. А, зважаючи на родову приналежність твору, то, можна зазначити, що саме наратор є виразником і своєрідним „транслятором” поглядів та суджень біографічного автора. Концентрична побудова сюжету дає змогу розповідачеві охопити значний часовий й просторовий континіум. Авторські ретроспекції переносять читача в часи молодості діда Марусі, Максима Загреби, який безпосередньо брав участь у Солоницькому бої 1596 року під проводом Северина Наливайка, що закінчилося змовою деяких представників козацької старшини проти свого ватажка та його стратою у Варшаві. Зверненням до цих героїчно-трагічних подій письменник підіймає важливу (й для сучасності також) проблему національного запроданства та відсутності власної самоідентифікації, вживаючи на позначення таких українців лексему „хохли”, що набуває в цьому контексті негативного оціночного значення та особливо яскраво висвітлено рядками:

„... Між українців є таки хохли!

А то такі вже, люди кажуть, птиці –

В чию завгодно можуть дудку дуть.

Й не виродки, можливо, й не убивці,

Але за гроші й матір продадуть!

(Пройдуть віки. І сколихнуть основи.

І ті ж хохли ізнову завинять:

Вже й рідної почнуть цуратись мови

І навіть свої прізвища мінять!)”

Ще однієї важливої й неоднозначною подією 60-х років XVII століття була Чорна рада 1663 року, під час якої гетьманом Лівобережної України було обрано Івана Брюховецького, який так і не зміг виправдати надану йому довіру від простолуду. З огляду на те, що шоста частина роману, в якій і описуються згадані події, має символічну назву „Майдан”, дуже чіткою, за авторським задумом, видається історична проекція цієї ради на ситуацію в Україні початку XXI століття: „Це був триумф! Триумф всього народу.

Як майоріли гордо прапори!

Такого злету не було ще зроду,

Й такої славнозвісної пори!”

Головним наслідком цього було загальне, всенародне розчарування в правлячих та проголошених ними ідеалах. Пророче звучать слова батька Марусі, священника, який, ніби зазираючи в майбутнє через віки, сказав: „Хоч буде, хлопці, не один майдан ще, Та нас ізнов обдурять. І не раз!” Композиційною особливістю частин, в яких ідеться про вирішальні моменти минулого України, є розміщення на початку їх стислої авторської історичної довідки, що сприяє покращенню рецепції твору навіть недостатньо обізнаним читачем, або епіграф, який відбиває сутність подій, про які йтиметься в цьому розділі, а також ставлення до них автора. Наприклад, друга частина („Андрусівська змова”) має своїм епіграфом рядки з поезії Т. Шевченка „Розрита могила”, в якій, як і в романі, міститься засудження Переяславської угоди та тих наслідків, до яких вона призвела.

Складна жанрова форма допомагає письменникові вдало поєднувати епічний спосіб зображення дійсності з ліричністю оповіді, якої надає яскрава художня мова, сповнена питомо українських слів (гай, козак, лелека, свита, чарівний, навпростець та ін.). і увиразнена фразеологічними сполуками переважно на позначення стану людини і способу дії (носом клювати, змінитися з лиця, вмитися сльозою, сняться декому кислиці, ні в сих, ні в тих та ін.; стало кебети, шити білими нитками, націлити роги, хапати за обидві щоки, роззути очі, гави ловити тощо), що виражають не тільки фізичний чи

психологічний стан героїв, а й є позитивно або негативно конотованими в залежності від авторської позиції в заданому контексті. Важливу роль в художній структурі твору відіграють риторичні фігури (звертання, запитання, заперечення, оклики), що емоційно увиразнюють мовлення та акцентують увагу читача на певному аспекті зображуваної події. Так, риторичним запереченням виражається одна із ключових історичних проблем, що призвела до більшості наших негараздів і невдач, яку автор, подібно до більшості класиків і геніїв української нації, вбачає у споконвічному розбраті українців:

„Не ладили ж ми зроду – брат із братом.

Насамперед – вельможні і князі.

І, нашому радіючи розбрату,

На Русь святую нападали всі...”.

Отже, бачимо, що, читаючи історичний роман у віршах Миколи Тютюнника, сучасникам є над чим замислитися...